Qabul qilindi: 24-oktabr 2026-yil • Ma’qullandi: 28-oktabr 2026-yil • Nashr qilindi: 06-noyabr 2026-yil

BOSHLANG‘ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA O‘QUVCHILARNING MUSTAQIL FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI

Nomozov Jahongir Sobirovich

Nomozova Dilrabo Pirmuhammad qizi

Navoiy davlat universiteti

Boshlang‘ich ta’lim kafedrasi o‘qituvchisi

Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi

(boshlang‘ich ta’lim) yo‘nalishi 2-kurs magistranti

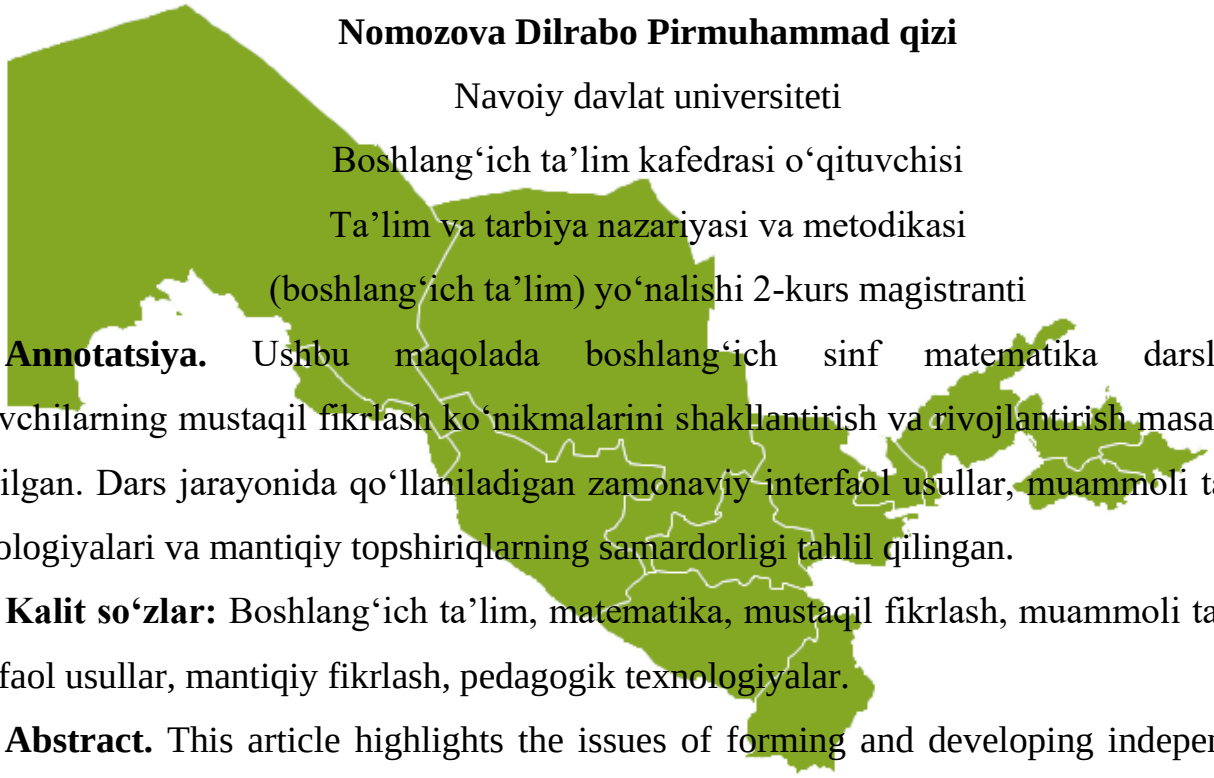

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf matematika darslarida o‘quvchilarning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish masalalari yoritilgan. Dars jarayonida qo‘llaniladigan zamonaviy interfaol usullar, muammoli ta’lim texnologiyalari va mantiqiy topshiriqlarning samardorligi tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: Boshlang‘ich ta’lim, matematika, mustaqil fikrlash, muammoli ta’lim, interfaol usullar, mantiqiy fikrlash, pedagogik texnologiyalar.

Abstract. This article highlights the issues of forming and developing independent thinking skills among students in primary school mathematics lessons. The effectiveness of modern interactive methods, problem-based learning technologies, and logical tasks applied during the lesson process is analyzed.

Keywords: Primary education, mathematics, independent thinking, problem-based learning, interactive methods, logical thinking, pedagogical technologies.

Bugungi zamonaviy ta’lim tizimining bosh maqsadi o‘quvchilarga faqat tayyor bilim va qoidalarni yodlatish emas, balki ularda mustaqil fikrlash, muammoli vaziyatlardan chiqish va mantiqiy mulohaza yuritish ko‘nikmalarini shakllantirishdan iborat. Boshlang‘ich sinf matematika darslari bu borada eng samarqli poydevor vazifasini o‘taydi. Chunki matematik tushunchalarni o‘zlashtirish jarayonida bola tahlil qilish, taqqoslash va

umumlashtirish kabi fikrlash operatsiyalarini bajarishni o‘rganadi.

Boshlang‘ich sinflarda matematika darslarini samarali tashkil etish va o‘quvchilarning mustaqil fikrlashini rag‘batlantirish uchun quyidagi pedagogik texnologiyalardan foydalanish yuqori natija beradi:

Muammoli ta’lim texnologiyasi: O‘qituvchi darsda tayyor yechimni bermaydi, balki o‘quvchi oldiga kichik muammoli savol yoki topshiriq qo‘yadi.

Misol: Qoidani aytishdan oldin o‘quvchilarga bir nechta misollar zanjiri beriladi va ularga “Qanday qonuniyatni payqadingiz?” degan savol bilan murojaat qilinadi. O‘quvchilar mustaqil ravishda qoidani kashf etadilar.

Interfaol usullar va o‘yin texnologiyalari: Kichik yoshdagi o‘quvchilar uchun o‘yin yetakchi faoliyat turlaridan biri hisoblanadi. Matematik o‘yinlar, rebuslar, krossvordlar va “Zanjir”, “Muammoli vaziyat”, “Aqliy hujum” kabi texnikalar bolalarda fanga bo‘lgan qiziqishni orttiradi.

Mantiqiy va nostandart topshiriqlar: Faqat bir xil qolipdagi (trafaret) misol va masalalar bolani tayyor shablonga o‘rgatib qo‘yadi. Aksincha, ko‘p yechimga ega bo‘lgan yoki mantiqiy mushohadani talab qiluvchi masalalar mustaqil fikrlashni faollashtiradi.

Darsda qo‘llaniladigan amaliy usullar jadvali

Usul / Texnologiya	Maqsadi	Qo‘llash shakli va natijasi
"Kichik tadqiqotchi"	Amaliy tajriba orqali mustaqil xulosa chiqarish	Geometrik shakllar va ularning perimetrini o‘lchab, umumiy qoidani topish.
"Xatosini top"	Tanqidiy va tahliliy fikrlashni o‘stirish	Doskaga atayin xato ishlangan misol yoziladi va o‘quvchilar xatoni topib, uni asoslab berishadi.
Teskari masalalar tuzish	Bog‘liqlik va sabab-oqibat zanjirini tushunish	Berilgan masalaga teskari masala tuzish orqali amallarning o‘zaro bog‘liqligi anglanadi.

Mustaqil fikrlashni shakllantirish bosqichlari

1. Muammoni qo‘yish va tushunish:1-bosqich.

O‘qituvchi o‘quvchilarga tayyor javobsiz, fikrlashga undovchi topshiriq beradi. O‘quvchi topshiriq shartini mustaqil tahlil qiladi.

2. Gipoteza (taxmin)larni ilgari surish:2-bosqich.

O‘quvchilar muammoni hal qilish bo‘yicha o‘z farazlarini bildiradilar va yechish

yollarini izlaydilar.

3. Mustaqil yechim topish va tekshirish:3-bosqich.

O‘quvchi amallarni bajaradi va olingan natijani topshiriq shartiga mos kelishini mustaqil ravishda tekshiradi.

4. Xulosa chiqarish va asoslash:4-bosqich.

Topilgan yechim darsda muhokama qilinadi, o‘quvchi o‘z fikrini boshqalarga tushuntirib va asoslab beradi.

Metodologiya va amaliy tajriba natijalari

Tadqiqot jarayonida boshlang‘ich sinf matematika darslarida o‘quvchilarning mustaqil fikrlash ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik tajriba-sinov ishlari olib borildi. Tajriba jarayonida an’anaviy ta’lim usullaridan farqli o‘laroq, o‘quvchilarning faolligini oshiruvchi **“Muammoli izlanish”**, **“Qadam-baqadam tahlil”** va **“Matematik konstruktor”** metodik yondashuvlari sinovdan o‘tkazildi.

1. “Muammoli vaziyat” metodi (Amaliy misol)

Mavzu: 20 ichida qo‘shish va ayirish (2-sinf)

An’anaviy yondashuv: O‘qituvchi qoidani yozdiradi: “8 + 5 = 13 chunki...”.

Metodologik yondashuv (Mustaqil fikrlashga yo‘naltirilgan): O‘quvchilarga quyidagi topshiriq beriladi: *“Do‘konda 8 ta qizil va 5 ta ko‘k qalam bor edi. Stol ustiga hamma qalamlarni qo‘yganda, nechta qalam bo‘ldi? Uni qanday qulay usulda hisoblash mumkin?”*

Natija: O‘quvchilar darhol 8+5 deyish o‘rniga, avval 8 ga 2 qo‘shib 10 hosil qilishni, qolgan 3 tani qo‘shib 13 kelib chiqishini (8 + 2 + 3 = 13) mustaqil ravishda kashf etadilar. Bu usul bolalarda sonlarni qismlarga ajratish va mantiqiy hisoblash malakasini o‘stiradi.

2. “Xatoni top va isbotla” metodi (Amaliy misol)

Mavzu: Matnli masalalar (3-sinf)

Topshiriq: Doskaga ataylab xato yechilgan masala yoziladi: “Bir qutida 24 kg olma bor edi. Bu olmalar 4 ta paketga teng taqsimlandi. Har bir paketga necha kg dan tushdi?” Yechim: 24 × 4 = 96 kg deb yozib qo‘yiladi.

O‘quvchining mustaqil faoliyati: O‘quvchilar juftliklarda ishlaydi va darhol e’tiroz

bildiradi: *“Bu yerda ko‘paytirish emas, bo‘lish amali bajarilishi kerak, chunki olmalar teng taqsimlandi”*. O‘quvchi o‘z fikrini isbotlab, to‘g‘ri ifodani (24: 4 = 6) yozadi va tushuntiradi.

Metodik tahlil: Ushbu metod o‘quvchining shunchaki hisob-kitob qilishini emas, balki shartni tahlil qilib, tanqidiy fikrlashini faollashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomov A., Yo‘ldoshev Sh., Sariyev Sh. Boshlang‘ich sinflarda ona tili o‘qitish metodikasi. — Toshkent: “O‘zbekiston faylasuflari milliy jamiyati”, 2009.

2. Tojiyev H. Matematika o‘qitish metodikasidan praktikum. — Toshkent: “O‘qituvchi”, 2004.

3. Muslimov N. A., Usmonboyeva M. H., Sayidahmedov N. S., To‘rayev A. B. Pedagogik texnologiyalar loyihalashtirish va amalda joriy etish. — Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2015.

4. Abdullayeva Q. Boshlang‘ich sinf matematika darslarida o‘quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirish yo‘llari. // Boshlang‘ich ta’lim jurnali, 2023. — №4. — B.

